

Cultuurhistorie De Stelt Oost

Cultuurhistorische analyse

Het gebied De Stelt Oost is gelegen tussen de Bemmelsedijk, Steltsestraat en Vossenpelsestraat en is genoemd naar Huis Stelt (ca 1355-ca 1649), een herenhuis dat was gelegen vlakbij de Kolk van Maters, die destijds ook wel de “Waeij van De Stelt” werd genoemd. Deze voormalige kolk neemt een groot deel van het betreffende gebied in beslag. De geschiedenis van het gebied hangt daarom nauw samen met deze kolk.

Na de vorming van de stuwwal ten zuiden van Nijmegen in de voorlaatste ijstijd, de Salieen, hebben rivieren eeuwenlang vrij spel gehad in het lager gelegen gebied ten noorden van deze stuwwal, de huidige Betuwe. Aan het eind van de elfde eeuw ging men kaden of waterkeringen opwerpen om de kwetsbare landbouwgronden in de lager gelegen kommen te beschermen. In Lent zijn de Steltsestraat, Laauwikstraat en Vossenpelsestraat waarschijnlijk als achter- en dwarskade structuren ontstaan. Uiteindelijk werden ook aan de rivierzijde voorkades opgeworpen, die het wassende rivierwater in toom moesten houden. Men vermoedt dat in de dertiende en veertiende eeuw dit systeem van half- en driekwartbedijkte gebieden door het aaneensluiten van de voorkades volledig is bedijkt. Er ontstond een doorgaande bandijk langs de rivier, waardoor ook de komgebieden niet langer overstromden bij hoog water. Deze juist vruchtbare gebieden werden ontgonnen, verkaveld en voorzien van een ingewikkeld stelsel van weteringen, zegen, leigraven en sloten, die het overtollige water in de Overbetuwe moesten afvoeren. De Stelt is een dergelijke komgrond behorend bij de dorpspolder Lent, gelegen tussen de kades de Steltsestraat en Vossenpelsestraat en de bandijk, de Bemmelsedijk, en is vele eeuwen in gebruik geweest als landbouwgrond. Door de doorgaande bandijk had de rivier weinig speling meer. Dit zorgde meerdere malen voor dijkdoorbraken. Verschillende kolken en wielen zijn hier nog getuigen van, zoals de Kolk van Maters en Kolk van Wijk. De Kolk van Maters is waarschijnlijk bij een dijkdoorbraak in februari 1571 ontstaan en heeft lange tijd een groot deel van het huidige gebied De Stelt Oost in beslag heeft genomen. Na de Tweede Wereldoorlog werd het puin van in de oorlog verwoeste huizen in de kolk gestort. Later werd de plek als stortplaats voor vuilnis gebruikt. Tegenwoordig stroomt de plek van het voormalige wiel bij hoog water nog wel eens vol met water en is dan weer even herkenbaar.

Na de dijkdoorbraak in 1571 is de bandijk om de Kolk van Maters heen gelegd. De loop van de Bemmelsedijk herinnert daarmee, ook nu de kolk niet meer zichtbaar is, aan de zestiende-eeuwse dijkdoorbraak. Om te voorkomen dat bij veel kwel het water niet verder de kom in stroomde is om de kolk een kwelkade aangelegd,.

De voormalige dwars- en achterkades zijn nog in het landschap herkenbaar als historische wegen met lintbebouwing. De bebouwing langs deze wegen betreft over het algemeen lage, vrijstaande bebouwing op ruime percelen. De Steltsestraat buigt ten westen van de Kolk van Maters af richting de Bemmelsedijk, waarschijnlijk door het ontstaan van deze kolk na de dijkdoorbraak.

In de middeleeuwen diende de Vossenpelsestraat als postweg naar Ressen en Arnhem. Aan de Vossenpelsestraat kwam het buurtschap Vossenpels tot stand. De naam Vossenpels zou te herleiden zijn tot een boerderij met die naam, die in elk geval in de zestiende eeuw al bestond, maar vermoedelijk ouder was. In de 19^e eeuw was er reeds bebouwing langs de Vossenpelsestraat ter hoogte van de Kolk van Maters aanwezig, zoals te zien is op de kadastrale kaarten.

Rondom De Stelt zijn ook nog sporen van een militaire geschiedenis van het gebied zichtbaar en herkenbaar. Aan de noordzijde van de Waal heeft tijdens de Tachtigjarige Oorlog een verdedigingslinie gelegen. Prins Maurits van Oranje was de bedenker van deze verdedigingslinie. Fort Knodsenburg maakte er deel van uit. Langs de Waal stonden op regelmatige afstand van elkaar wachttorens (redoutes) ter verdediging van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Bij De Stelt-Oost bevond zich ter hoogte van fort Boven-Lent een redoute.

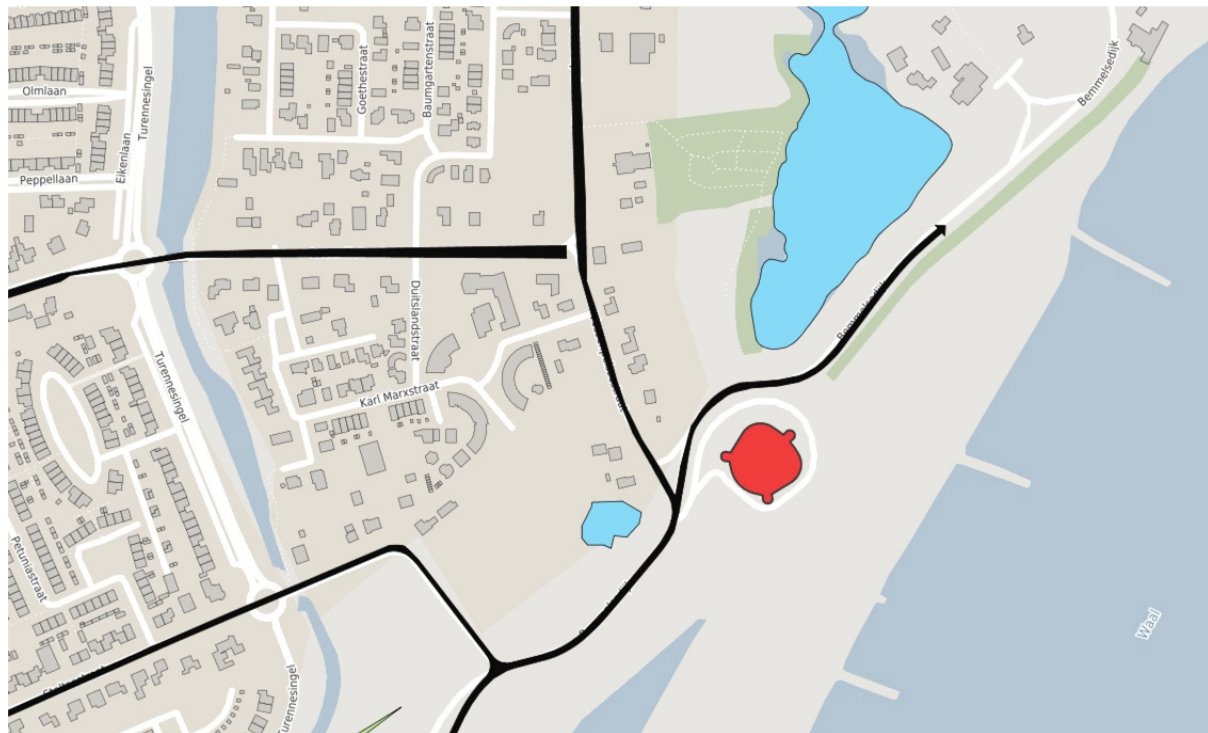
Fort Boven-Lent is een negentiende-eeuws buitenfort voor de verdediging van Nijmegen. Dit fort had, in tegenstelling tot fort Beneden-Lent, wél de mogelijkheid voor gericht artillerievuur. Zicht voor de schutters was daarvoor belangrijk. Daarom ligt dit fort buitendijks en is het een gekazematteerd, bomvrij gebouw, dus géén aarden werk, maar volledig gemetseld. Het fort is beschermd als rijksmonument.

Aan de Bemmelsedijk en ten noorden van de Waalbrug bevinden zich brugkazematten ter verdediging van de Waalbrug uit 1936, als onderdeel van de Rijn-IJssellinie. Deze kazematten zijn rijksmonumenten.

Tijdens de Koude Oorlog maakte het gebied ten oosten van de spoordijk Nijmegen-Arnhem onderdeel uit van de IJssellinie. In dit gebied zijn nog veel restanten van deze linie bewaard gebleven, waaronder de zoeklichtterp, gelegen buitendijks aan de Bemmelsedijk, aan het eind van de Steltsestraat.

Cultuurhistorische waarden

In het gebied zijn nog de volgende cultuurhistorische waarden aanwezig. Op de cultuurhistorische waardenkaart zijn de diverse cultuurhistorische elementen, structuren en gebieden aangeduid die aanwezig zijn in het plangebied. Het betreffen niet alleen monumenten, maar ook niet-beschermd erfgoed, zoals waardevolle historische structuren en ensembles.

Legenda

Zwart: waardevolle historische structuren

Rood: waardevolle bebouwing

Blauw: waardevol historische kolken

Het gaat om de volgende elementen:

- De Bemmelsedijk. De Bemmelsedijk is onderdeel van de waalbanddijk die in de 13^e-14^e eeuw tot stand is gekomen.
- De Vossenpelsestraat. De Vossenpelsestraat is een eeuwenoude kade die nog verhoogd in het landschap ligt. De weg is weliswaar verbreed maar het beloop is nog hetzelfde.
- De Steltsestraat. De Steltsestraat is eveneens een eeuwenoude kade die nog herkenbaar in het landschap ligt en die ter plaatse van de voormalige Kolk van Maters afbuigt naar de Bemmelsedijk.
- De locatie van de voormalige Kolk van Maters met daarin mogelijk nog overblijfselen van het verdwenen Huis de Stelt.

Fort Boven-Lent

- o **Beleefde kwaliteit:** het fort vormt een zeer opvallend en goed herkenbaar element in het gebied, en herinnert aan die perioden uit de geschiedenis dat forten de stad Nijmegen tegen vijanden van buitenaf beschermden.

Het bomvrije gebouw benadrukt van buitenaf de voor een fort zo kenmerkende ongenaakbaarheid, en van binnenuit de beschermende functie van het fort.

In de huidige situatie is er sprake van een karakteristieke ligging in het landschap: buitendijks en omgeven door een onbebouwde ruimte waardoor het vrije schootsveld beleefd kan worden en de vanwege de verdedigingsfunctie noodzakelijke zichtlijnen onbelemmerd zijn.

- Fysieke kwaliteit: het fort is beschermd als rijksmonument en is goed onderhouden.
- Inhoudelijke kwaliteit: Nijmegen was een belangrijke vestingstad, tot ver in de 19de eeuw. Fort Boven-Lent vormt een onderdeel van de gordel van vestingwerken die rond de stad is aangelegd, en is als zodanig een zeer belangrijke cultuurhistorische drager in het gebied. Daarnaast vormt het fort een belangrijke schakel in het complete en overkoepelende verhaal van Nijmegen als verdedigingsstad, vanaf de vroeg-Romeinse tijd tot en met de koude oorlog ver in de 20ste eeuw.

Bemmelsedijk:

- Beleefde kwaliteit: de Bemmelsedijk is als hoge winterdijk een zeer opvallend en waardevol element in het landschap. Evenwijdig meelopend met de rivier benadrukt het dijklichaam de oost-west gerichte langgerektheid van het rivierenlandschap. Door de verhoogde ligging ten opzichte van het flankerende landschap verleent de dijk reliëf aan het landschap. Afhankelijk van zijn positie bovenop of onderaan de dijk heeft de beschouwer of een wijds uitzicht of zorgt de dijk juist voor een inperking van zijn horizon.
- Fysieke kwaliteit: waardevol is het kenmerkende profiel van de winterdijk en het door de loop van de rivier bepaalde slingerende beloop ervan. De kronkeling ter plaatse van de voormalige Kolk van Maters herinnert aan de zestiende-eeuwse dijkdoorbraak, waar na de waalbandijk langs de kolk is gelegd.
- Inhoudelijke kwaliteit: als ver buiten het plangebied doorlopende bandijk, die al eeuwenlang de grens tussen de rivierzone en het bewoonde land markeert, is de Bemmelsedijk als onderdeel van de waalbandijk een zeer waardevolle cultuurhistorische drager in het gebied.

Vossenpelsestraat:

- Beleefde kwaliteit: de ten opzichte van het omliggende land verhoogde kade is een goed herkenbaar landschapselement.
- Fysieke kwaliteit: de Vossenpelsestraat is als historische structuur nog in het landschap aanwezig.
- Inhoudelijke kwaliteit: de Vossenpelsestraat is van groot cultuurhistorisch belang als herinnering aan de in het gebied opgeworpen waterkeringen en aan de gezamenlijke inspanning van de inwoners van Lent om hun landbouwgronden tegen hoogwater te beschermen. Daarnaast is het één van de oudste straten in Lent, waar voormalige agrarische bebouwing aanwezig is en herinnert aan het agrarische verleden van Lent.

Steltsestraat:

- Beleefde kwaliteit: als historische weg met lintbebouwing is deze als kade ontstane structuur nog herkenbaar in het landschap.
- Fysieke kwaliteit: door nieuwbouwwontwikkelingen is de Steltsestraat niet meer direct als kade herkenbaar.
- Inhoudelijke kwaliteit: de Steltsestraat is van groot cultuurhistorisch belang als herinnering aan de in het gebied opgeworpen waterkeringen en aan de gezamenlijke inspanning van de inwoners van Lent om hun landbouwgronden tegen hoogwater te beschermen. Daarnaast is het één van de oudste straten in Lent, waar voormalige agrarische bebouwing aanwezig is en herinnert aan het agrarische verleden van Lent.

Kolk van Maters:

- Beleefde kwaliteit: De kolk is gevuld met puin en niet meer direct als zodanig herkenbaar. Wel vormt de weide aan de dijkteen een laagte die zich bij een hoge Waalstand en kwel weer vult met water. Een deel van het binnenwiel lijkt dan terug te keren. Die indruk wordt versterkt door het gave beloop van de nabije dijk. De dijk vertoont nog dezelfde bocht, waarmee die na de overstromingsramp van weleer om het wiel is gelegd.
- Fysieke kwaliteit: De kolk is gevuld met puin en niet meer direct als zodanig herkenbaar.
- Inhoudelijke kwaliteit: de kolk is een herinnering aan de strijd van de inwoners van Lent tegen het water. De Bemmelsedijk vertoont nog dezelfde bocht, waarmee die na de overstromingsramp in de

zestiende eeuw om het wiel is gelegd. Het (schier)eiland in de kolk vormde ooit de locatie van het verdwenen huis/kasteel De Stelt.

Afbeeldingen

Kadastrale kaart Lent 1830-1835
Rivierkaart Reuvs 1871

Kadastrale kaart Lent 1881-1887

Overzichtskaart redoutes linie Prins Maurits Tachtigjarige Oorlog